

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**СВІТОГЛЯД –
ФІЛОСОФІЯ –
РЕЛІГІЯ**

Збірник наукових праць

Заснований у 2011 р.

Випуск 12

За заг. редакцією д-ра філос. наук, проф. І. П. Мозгового

СУМИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
2017

УДК [140.8:21/29](082)

ББК 87:86-4я43

С24

Засновник: Сумський державний університет.

Реєстраційне свідоцтво КВ № 22560–12460ПР від 01.03.2017 (код за ЄДРПОУ 05408289).

Затверджено наказом МОН України від 21.11.2013 № 1609 як фахове видання.

Рекомендовано до друку вченою радою Сумського державного університету, протокол № 4 від 14 грудня 2017.

Редакційна колегія:

- І. П. Мозговий** – д-р філос. наук, проф. (головний редактор) (Україна);
А. О. Васюріна – канд. філос. наук, доц. (відповідальний секретар) (Україна);
З. Н. Ісмагамбетова – д-р філос. наук, проф. (Казахстан);
Р. Колодзей – д-р мистецтвознавства, проф. (Польща);
С. Констанчак – д-р хабілітат, проф. (Польща);
Т. Г. Румянцева – д-р філос. наук, проф. (Білорусь);
О. П. Бойко – д-р філос. наук, проф. (Україна);
А. М. Колодний – д-р філос. наук, проф. (Україна);
Є. О. Лебідь – д-р філос. наук, доц. (Україна);
О. Н. Саган – д-р філос. наук, проф. (Україна);
Л. В. Теліженко – д-р філос. наук, доц. (Україна);
Л. О. Филипович – д-р філос. наук, проф. (Україна);
В. О. Цикін – д-р філос. наук, проф. (Україна);
О. Ю. Щербина-Яковлева – д-р філос. наук, проф. (Україна);
П. Л. Яроцький – д-р філос. наук, проф. (Україна);
С. І. Побожій – канд. мистецтвознавства, доц. (Україна).

До збірника увійшли праці науковців, присвячені актуальним проблемам у галузі філософії, релігієзнавства, культурології та питанням, пов'язаним із процесом формування цілісного світогляду сучасної людини.

Розрахований на науковців, викладачів філософських дисциплін, аспірантів, студентів, які цікавляться проблемами розвитку гуманітарного знання.

УДК [140.8:21/29](082)

ББК 87:86-4я43

Адреса редакції: Сумський державний університет, 40000, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2,
тел.: (0542) 33–00–24, e-mail: philosophy@ifsk.sumdu.edu.ua; mozg_akadem@ukr.net

Людмила ТЕЛІЖЕНКО, Євгеній ЯНЕНКО
ПОСТНЕКЛАСИЧНИЙ АНАЛІЗ АНТРОПОЛОГІЧНОГО
ЗМІСТУ ПРАКТИКИ МІКРОМІНІАТЮРИ

У статті вперше аналізуються антропологічні особливості практики мікромініатюри з використанням постнекласичної методології. З позицій тоталогічного підходу в практиці виявляються два її взаємопов'язані етапи, практика Я-буття та практика Все-буття, які відповідають різним типам цілісності самого митця, атрибутивному та біфуркаційному. Доводиться, що створення мікромініатюри відбувається лише на другому етапі практики після внутрішніх самозмін митця, зумовлених гармонізацією в ньому всіх антропологічних процесів.

Ключові слова: практика, людина, цілісність, мікромініатюра, постнекласика.

Постановка проблеми. В умовах глобальної кризи сучасності, найглибшим виявленням якої є криза самої людини, особливої актуальності набуває проблема осмислення практики людини як відображення її власної сутності в практичному ставленні до світу. У цьому контексті особливий інтерес викликає практика мікромініатюри, яка, з одного боку, є новоутворенням сучасної культури і відображає як рівень розвитку самої людини на сучасному етапі еволюціонування, так і досягнення відразу декількох сфер її практичної діяльності (науки, техніки, мистецтва), а, з іншого боку, виявляє глибинний антропологічний зв'язок, який історично не переривався, але залишався не пізнаним, з іншими практиками людини, зокрема духовними. Виявлення в цих практиках спільного антропологічного ядра здатне наблизити нас як до розуміння сутності людини та закономірностей її розвитку, так і до осмислення всіх практик як її відображення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Складність досліджуваної теми зумовлює необхідність звернення до постнекласичної методології як більш високого типу наукової раціональності, з позицій якого виникає можливість осмислити практику мікромініатюри як практику людини самої себе, спрямованої на виявлення власного потенціалу, укоріненого в її “людиномірній і людино мірній” сутності одночасно [5]. При цьому постнекласична онтико-онтологічна модель людини, яка вже досліджувалася в роботах Л. В. Теліженко [17], О. Г. Левченко [9], І. В. Карівця [4], дозволяє розглянути практику мікромініатюри як мета-практику, яка виявляє спільну основу та структуру вже інших практик людини.

Мета даної роботи полягає у виявленні антропологічного змісту практики мікромініатюри як відображення сутності та закономірностей розвитку самої людини з позицій постнекласичної методології.

Виклад основного матеріалу. За визначенням культурологічного словника, мікромініатюра (від грецьк. μικρός (мікрос) – “малий”) – це “художній твір (зазвичай живописний) малих розмірів, який вирізняється особливо тон-

кою манерою накладування фарб” [6]. Або, як пише філософ і мистецтвознавець Коненко С. А., – “це мистецтво і його твори, які не сприймаються незброєним оком і вирізняються особливою тонкістю художніх прийомів з нескінченними смисловими можливостями” [7, с. 18]. Фактично вже ці визначення вказують на те, що практика мікромініатюри, яка почала формуватися лише з 70-х рр. ХХ ст., не має глибокої історичної основи і є виключно сучасною практикою. Адже вона є своєрідним породженням науки, техніки, технологій і мистецтва. Вона об’єднує в собі всі сфери сучасної культури, яка досягла свого певного рівня розвитку, широко представленого саме у цій практиці.

Справа в тому, що виготовлення та сприйняття мікромініатюри не можливе незброєним оком, без використання надпотужних мікроскопів, які є досягненням лише сучасної науки і техніки. Для мікромініатюриста – це “робота з пилом” (М. Сядристий). Водночас вона пов’язана з розвитком електроніки, створенням напівпровідникових матеріалів, електронних приладів, винайденням і впровадженням мікросхем, що дозволило проводити обробку твердих матеріалів надмалих розмірів, окрім цього ущільнювати їх у тисячі разів та створювати на них мистецькі шедеври. Тим самим мистецтво мікромініатюри, яке фактично є віртуальним, відкрило людині не лише безмежні простори мікросвіту, а і нові горизонти її практики.

Специфіка цієї практики полягає в тому, що вона не є доступною не лише для пересічної людини, а і для художника “від Бога”. Виявляється, що навіть природного таланту художника, наприклад, Рембрандта чи С. Далі, тут недостатньо. Практика мікромініатюри має щось більше, ніж її очевидне і безпосереднє значення. Вона формує нову людину і є мірилом її надможливостей, титанічної роботи над собою та виявлення власного потенціалу, діапазон якого важко піддається розумінню. Адже на перший погляд цією практикою займаються люди без спеціальної професійної підготовки художника, а високий попит та ціна на мікромініатюрні шедеври не збільшують кількості її майстрів. Ім’я кожного майстра мікромініатюри сьогодні є всесвітньо відомим. Це Е. Казарян, М. Маслюк, М. Сядристий, О. Сисолятин, М. Доцковський, А. Коненко, М. Алдунін, В. Аниськін, А. Риваков, Ю. Деулін.

Уявлення про можливості людини тут порушує і майстерність виконання унікального виробу, виготовлення якого має ручний характер. При цьому навіть інструменти, які майстер використовує для створення мікроевробів, зазвичай, виготовляються ним самим, “виключно вручну за власною та оригінальною технологією” [2, с. 203]. Для кожного окремого проекту мікромініатюрист створює новий набір інструментів та обладнання. Найбільш поширеним є використання різців різних розмірів і форм з метою спрощення процесу обробки матеріалів. Мають місце випадки, коли набір інструментів, необхідних для виготовлення мікромініатюри, розробляється та створюється за більший проміжок часу, ніж сама мікромініатюра. Однак такі інструменти можуть бути використаними багато разів, наприклад, у медицині чи при проведенні експериментів з частинами надзвичайно малих розмірів. Це все свідчить

про митця як особистість, яка постійно зростає, удосконалюється, набуваючи якостей не лише талановитого художника, а й інженера, техника, конструктора, матеріалознавця.

Надзвичайні якості митця в практиці мікромініатюри виявляються і в його здатності бачити “велике” в “малому”, визначеній не стільки технічним аспектом практики, скільки її філософсько-духовним спрямуванням. Адже тут знову потрібне вміння митця не тільки виготовляти об’єкти мікророзмірів або виконувати витончені рухи, що потребує майстерності та досвіду, а і бути здатним до самозаглиблення та пізнання сутності мікрокосму природи, культури, власної сутності.

Врешті-решт, з точки зору філософської антропології, ця не утилітарна практика демонструє потребу і можливість людини виходити за власні межі, що називається трансцендувати. Естетичний досвід їй надає можливість виходити за межі власних очевидних можливостей, відкривати для себе нові межі світу, демонструвати гру творчих сил та буття абсолютного духу (так характеризували мистецтво Кант, Шиллер, Гегель). А це означає, що практика мікромініатюри задає людині нову мету діяльності, в прагненні до якої вона трансцендує та переживає власну цілісність як цілісність світу.

Це дозволяє стверджувати, що практика мікромініатюри є мета-практикою, оскільки виготовлення мікрошєдеврє передбачає єдність відразу декількох практик митця, як власно мистецько-художньої практики, так і інших: ювелірної, інженерної, наукової, практики самого себе тощо. При цьому в даній практиці має місце поєднання ознак як зовнішніх, так і внутрішніх практик, представлених, насамперед, гармонією зовнішнього і внутрішнього світу самого митця.

Справа в тому, що для звичайної, пересічної людини така єдність світів, як і єдність практик, невідома і в принципі не можлива. Адже під духовною практикою розуміється не наявність духовності в людині, яка сама по собі є чимось звичним і не викликає подиву, а така внутрішня самозміна людини, яка проявляється навіть у її фізичній трансформації, появі нових якостей і властивостей, які не можливі без цих змін. У такому розумінні трансформаційних процесів духовною, як це зазвичай вважалося, є саме релігійна практика. Та все ж, якщо піти далі, та хоча б поверхнево порівняти процес створення мікромініатюри з тією ж християнською духовною практикою, то мимоволі приходиш до висновку і про глибинну єдність мистецької і релігійної практик, і про необмежені можливості людини, які не з’являються самі по собі, а лише як результат тяжкої праці над самим собою, над власним духом і тілом, і ще багато до чого, що потребує окремої і, можливо, вже іншої роботи.

Найперше, що потрібне майстрові при створенні мікромініатюри, є досягнення високого рівня сконцентрованості на виконанні певних завдань з одночасною мінімальною затратою енергії, яка дозволить йому певний час підтримувати і перебувати у такому стані, а, отже, творити мікросвіт. А це означає, що процесу створення мікромініатюри, досягненню надзвичайно точних і цілеспрямованих рухів має передувати тривала робота митця по встанов-

ленню самоконтролю та певної духовної організації. З цією метою мініатюристи вдаються навіть до певної аскези. Так В. Е. Казарян говорить, що перед створенням мікромініатюри він три - п'ять днів голодує [3]. Адже це певним чином сприяє встановленню в ньому якогось внутрішнього ладу, який уможливорює відсутність мінімальних мікрівібрацій, що заважають його роботі. Подібно про свою творчу роботу розповідає і М. Сядристий. “Я сиджу над мікроскопом мокрий, лише в трусах, з іншим мисленням: у моїх рухах не повинно бути сумніву, бо він пробігає по нервовій системі, і рука здригнеться. ...Змінююся, уповільнюю думки – через тиждень я вже не той чоловік, яким був перед цим” [15].

Надзвичайно важливе значення для створення мікромініатюри має уповільнене дихання митця, встановлення в ньому певної частоти ударів серця, що уможливорює рідкий пульс. Адже штрихи наносяться тільки в проміжку між скороченнями серцевих м'язів, між ударами серця. Це є надзвичайно складним функціональним навантаженням на організм майстра (не фізичним, воно загалом тут є відсутнім). У стані граничної напруженості нервової системи організм потребує врегулювання подачі кисню. При роботі ж з мікромініатюрою уповільнене дихання, яке необхідне для точності мінірухів рук, зумовлює кисневе голодування та порушує природні процеси саморегулювання в людині, збільшує частоту її пульсу і тим ускладнює роботу над мікромініатюрою. Тому кожен майстер мікромініатюри обов'язково виробляє власну дихальну техніку, яка є індивідуальною для процесу створення кожного об'єкта, що мініатюризується, для кожного етапу даного процесу. М. Сядристий з цього приводу пише: “Треба бездоганно володіти своїм тілом. Мої рухи мають бути як у людини, що йде канатом над прірвою, але так упевнено і без страху, ніби прямуючи по асфальту Хрещатиком. У юності я вивчав йогу, затримую дихання у воді упродовж понад 6 хвилин. Це смертельна доза: після цього у пересічної людини відмирає частина мозку” [15].

Такі, здавалось би, суто зовнішні умови роботи з мікромініатюрою, які є фактично стресом, граничним напруженням нервової системи, в дійсності постають духовним, суб'єктивним фактором її створення як мікрокосму. До того ж аскеза як підготовчий етап до роботи та сама дихальна практика мікромініатюриста набувають духовних ознак, які дану практику зближують з релігійною, де монах певним чином, що називається, “дихає Богом”, а шлях до Бога вибудовується як аскетичний шлях до себе Іншого. За вченням Григорія Палами, розум монаха має опуститися в серце та злитися з ним енергіями в єдиному прагненні до Бога, що інакше розумілося як з'єднання “розумної молитви” з диханням [12, с. 95–96]. Подібні рекомендації монахам-ісихастам про правильність дихання в молитві читаємо і в Григорія Синаїта: “Сидячи з ранку на стільці в одну четверть, зведи розум в серце і тримай його там... Стримуй же і дихання легенів, щоб вони не були надто вільними. Адже дихання повітря, яке йде від серця, затуманює розум, забороняючи або не допускаючи йому зійти до серця, і розвіює думки. У молитві треба терпіти і не скоро вставати... відчуваючи біль у плечах, часто з головним болем, терпи все це” [11, с. 95–96]. Власно увесь

зміст ісихастської практики та її методу Ісусової молитви полягав у тому, “щоб досягнути принципу роботи всієї антропологічної структури як єдиного цілого, енергії якого здатні резонансно збігатися з трансцендентними, які в свою чергу є енергіями Універсуму як цілого” [16, с. 98]. Фактично це означає, що мікрокосм людини має збігатися з макрокосмом, постаючи зв'язком за принципом подоби між великим світом (Всесвітом) і малим світом людини, відкриваючи в ній шлях до безмежного.

Саме це й відбувається в мистецькій практиці мікромініатюри, яка відкриває людині нові горизонти для її творчості, сприйняття світу, осмислення та переживання свого зв'язку з усім сущим. Дихальна практика митця, як доводить С. А. Коненко, теж звернена до підсвідомого рівня майстра з метою перенесення регуляції процесів у організмі вже на свідомий рівень, який дозволить контролювати власні дії [8].

Зближує ці дві практики і те, що кожен із згадуваних майстрів дійсно є глибоко віруючою людиною, яка не виставляє свою віру напоказ, а живе нею як певним світоглядом. Як каже про себе М. Сядристий, чия постійно діюча виставка знаходиться на території Києво-Печерської лаври, “ніщо не робиться без волі Бога... І мешкає Бог у малому, ... у ньому приховується енергія, співрозмірна Божественній... Звідси і моє надзавдання – повернути людині первинне схилення перед сущим...” [14].

Усі ці якості митця, які необхідні для створення мікромініатюри, без сумніву, є більше, ніж людськими. Але вони, слід це ще раз підкреслити, не є отриманими від народження, а здобутими митцем як перемога над самим собою, над власним тілом. Це говорить про надзвичайно високий духовний рівень розвитку майстра, наявність якого є чи не найголовнішою умовою створення мініатюрного дивосвіту. І тільки цим можна пояснити, що людина, яка, змінивши саму себе, береться до мікромініатюри та стає талановитою ледь не в усьому. Очевидно, жоден інший вид діяльності людини, пов'язаний з мистецтвом, не накладає настільки виразного відбитку на все життя і творчість майстра, як мікромініатюра, яка відкриває в ньому якусь універсальну, загальнолюдську глибину, в якій є все... І це в епоху постмодерну, яка все високе, традиційне, універсальне заперечує, деконструює, ламає, вдаючись до еkleктики та самозаперечення. Практика мікромініатюри навпаки відмовляється від змішання стилів та їх синтезу, дотримується дистанції між митцем та кінцевим результатом мініатюризації, позиціонує себе з високою, елітарною культурою та відкрито визнає прямо пропорційну залежність від розвитку науки і техніки.

Вивчаючи практику мікромініатюри, її неоднозначність та багатогранність, що проявляються у поєднанні загальнокультурних та антропологічних аспектів з новітніми техніко-технологічними інноваціями, мимоволі приходимо до висновку про надзвичайну складність досліджуваного предмету, осмислення якого потребує звернення до нової, більш високої методології. Такі можливості в межах сучасного типу наукової раціональності демонструє постнекласика, яка сьогодні найбільш активно розробляється синергетикою, метафізикою тотальності та віртуалістикою. На відміну від традиційних типів раціональності

(класичної та некласичної), постнекласика зосереджує увагу не на окремих сторонах людини, яких В. Табачковський, наприклад, нараховував більше 50-ти, а на осмисленні її сутності як цілісності [1, с. 7]. При цьому методологічний потенціал постнекласики визначений тим, що вона вперше розглядає суб'єкт-об'єктні відношення не в розриві чи протиставленні, як це було в попередніх типах раціональності, $O \rightarrow C$ або $C \rightarrow O$, а в процесі їх інтегрування, по суті, в їх єдності. У осмислення людини та її практики це вносить важливі зміни, зокрема появу нового об'єкта дослідження – саморозвиваючих “людинорозмірних систем” (В. С. Стьопін). У якості таких систем можна розглядати людину в єдності з усіма її умовами, в які вона включена як діючий компонент: природу, суспільство, культуру та навіть увесь Універсум, у якому вона теж постійно перебуває та діє. Це відкриття означає, по-перше, нове розуміння меж людини, яка виявляється фактично безмежною, світовою. По-друге, з цього витікає розуміння того, що цілісність людини не може бути зведеною ні до фізичного тіла людини, ні до її психіки чи окремо взятих умов її буття. Цілісність людини постає людиносвітовою цілісністю, у якій і виражається вся її сутність. По-третє, внутрішніми скріпами, клеєм, тим, що, власно, перетворює і людину в усій її складності, і її умови в їх різноманітті на єдину цілісність, є діяльність людини як її універсальна характеристика, яка властива зовнішнім і внутрішнім процесам одночасно. Як пише В. С. Стьопін, “для саморозвиваючих систем операції діяльності перестають бути чимось зовнішнім по відношенню до розвитку системи, а постають як процес-компонент, включений у цей розвиток” [13, с. 14]. Відповідно, становлення цілісності людини як межове увідповіднення всіх властивих їй зовнішніх і внутрішніх процесів може відбуватися лише як певна її практика, яка спрямовується, в першу чергу, на саму людину, а потім через неї далі, на виконання конкретного завдання, в т.ч. мініатюрного, в якому, відтак, має відобразитися і вся вона, і щось більше за неї, увесь світ.

Власно, це ми і спостерігаємо в практиці мікромініатюри, де у митця у процесі створення ним мікрошєдеврє відбувається межове увідповіднення всіх властивих йому внутрішніх і зовнішніх дій, якому підпорядковується навіть його дихання. А оскільки це є гармонія мікрокосму, яка цілеспрямовано досягається митцем саме у даному виді практики, то для нього вона стає гармонією і макрокосму, яка перетворює митця на його частину. Звідси й переконання М. Сядристого в тому, що Бог мешкає у малому, а його енергії тотожні енергіям Бога [14].

З точки зору такого постнекласичного напрямку, як метафізика тотальності, сформованого у 90-х рр. ХХ ст. у Центрі гуманітарної освіти НАН України, тут мова має йти про швидку зміну цілісності митця, а отже про його перехід до нових антропологічних якостей, пов'язаних з цією зміною. Адже метафізика тотальності виділяє два типи цілісності людини. Перший тип – атрибутивний як “всеохоплюючу ознаку людини, яка по відношенню до всіх інших відомих її ознак (розумність, виробничість, суспільність тощо), є визначаючою” [17, с. 23]. Особливістю такої цілісності є сама наявність двох сторін буття людини, які уможливають її життя та розгортання в ньому зовнішнього і внутрішнього

світу людини, завжди перебуваючих у певній, але не однаковій увідповідненості. Другий тип цілісності – перехідний або біфуркаційний. “Виникаючи на основі атрибутивного, він є переходом від цілісності до цілого і далі, де цілісність відрізняється від цілого характером онтико-онтологічного увідповіднення, отже, сутнісними якостями самої людини. Основними особливостями даного типу цілісності є нелінійність розвитку антропологічних процесів, миттєвість, нестійкість; поява нового онтологічного рівня буття людини, який актуалізує її нові можливості” [18].

З тоталогічної точки зору щодо будь-якої практики людини це означає, що мова має йти не про дві різні практики людини, онтичну як практику самої себе (Я-буття) та онтологічну як практику Буття (Все-Буття), а про єдину практику людини як виявлення в ній, універсальній, власне людського. При цьому завдань для людини в будь-якій її практиці тепер постає як мінімум два: неодмінно розвивати обидві сторони свого буття та водночас “нарощувати” узгодження між онтичною і онтологічною сторонами. Тільки за наявності цих двох умов практика людини здатна ставати її рухом у напрямку до ідеальної (перехідної, біфуркаційної) цілісності як абсолютної гармонії в людині, що відкриває гармонію та повноту всього Буття. З позицій метафізики тотальності, це і є не що інше, як духовне еволюціонування людини, яке викликає зміни в усій людині як цілісності, на всіх її рівнях та супроводжується появою нових її якостей та можливостей, насамперед, творчих.

У такому розрізі тоталогічна методологія вперше розкриває глибинний та досі недосліджений антропологічний зміст практики мікромініатюри, яка до цього часу поставала чимось феноменальним та непояснюваним. Розвиваючи та гармонізуючи онтико-онтологічну сутність людини в її бажанні створити власний мікрокосм, практика мікромініатюри для митця в першу чергу стає практикою самого себе, практикою власного сходження до повноти й гармонії, що в результаті й уможливорює практику мікромініатюри та створення мистецького шедедру надмалих розмірів. Іншими словами, ми маємо справу з двома етапами досліджуваної практики як єдиного процесу: творення митцем під впливом умов себе Іншого, вселенського, та творення ним мікроскопічного виробу як специфічного відображення себе вже оновленого. При цьому шлях до власних змін може займати тривалий час, іноді довжиною у півжиття, як це було в творчості М. Маслока, який почав займатися мікромініатюрою після війни, на п'ятому десятку свого життя. Для М. Сядристого мить онтологічної еволюції, яка відкрила в ньому “Божий світ”, настала набагато раніше. Так М. Сядристий згадує один ранній ранок, коли він вийшов до річки і обімлів від побаченої краси і гармонії: “Непроглядні води, на них білі лілії, а хвостом до берега у нереальній кількості стоять щуки. Я іду вздовж берега і спостерігаю: у річці риба стоїть, зачепившись лапками за дві тростини, співає на льоту якась пташка, яблуко закотилося у траву, вдалині – зачарований ліс, і все як у казці або чарівному сні. Чари... Гармонія невиразна, і я, її дитя” [14]. За словами митця, саме тоді з ним відбулося щось неймовірне, що й визначило його професійне майбутнє, - у ньому проснулася спрага Божого світу [14]. Вочевидь, це і є

те “онтологічне переживання”, яке для людини, за словами М. Мамардашвілі, означає її “друге народження” [10]. Адже, як доводив філософ, людина своїм “внутрішнім” здатна виходити у специфічний онтологічний простір, маючи для цього в собі “треті речі” – континуально діючі органи чи приставки до нас самих, через які ми тільки й конституємося... [10]. “Але тільки вийшовши в нього [простір] і повернувшись із нього сюди, ми народжуємося, а, як відомо, люди народжуються тільки другим народженням” [10, с. 58–60]. Тоталогія сьогодні пояснює цей вихід людини в онтологічний простір як її еволюціонування, тобто біфуркаційний стрибок до нових якостей як досягнення перехідної цілісності шляхом встановлення межової гармонії в самій собі. Як це практично відбувається з людиною та які творчі можливості в ній з’являються, ми сьогодні спостерігаємо у практиці мікромініатюри.

Висновки. Отже, постнекласичне прочитання практики мікромініатюри дозволяє осмислити онтико-онтологічну сутність процесів, які мають відбуватися з митцем на підготовчому етапі його практики. Перебуваючи в єдиному, але двонаправленому процесі, практиці Я-буття та практиці Все-Буття, митець спершу має досягнути в самому собі миті межової увідповідненості як біфуркаційної цілісності, що супроводжується трансформаційними процесами в його сутності, які в подальшому і виявляють його потенціал та уможливають створення такого “чуда”, як мікромініатюра. Водночас постнекласична, онтико-онтологічна модель людини дозволяє стверджувати, що в процесі створення мікроскопічного матеріального шедевру відбувається духовна еволюція особистості митця, яка змінює не лише його внутрішні якості, а і зовнішні, фізичні.

Література

1. Андрос Є. Про творчу спадщину В. Г. Табачковського / Є. Андрос // Філософсько-антропологічні студії’ 2008. Філософська антропологія та сучасність (пам’яті В. Г. Табачковського). – К. : СтилоС, 2008. – С. 4–11.
2. Вопросы микроминиатюризации РЭА и ЭБА : межвуз. сб. / под ред. Ю. А. Гороховатского. – М. : МИЭМ, 1991. – 463 с.
3. Казарян Володимир Едуардович [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Казарян_Володимир_Едуардович.
4. Карівець І. В. Повсякдення у просторі соціально-філософської рефлексії : теорії, елементи та принципи дослідження : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03 / Карівець Ігор Володимирович. – Львів, 2015. – 35 с.
5. Кизима В. В. Метафізические начала сизигийной антропологии // Totallogy. – XXI (чотирнадцятий випуск). Постнекласичні дослідження. – К. : ЦГО НАН України, 2006. – С. 7–153.
6. Кононенко Б. И. Большой толковый словарь по культурологии / Б. И. Кононенко. – М. : Вече, 2003. – 512 с.
7. Коненко С. А. Макрокосм и микрокосм в работах русских философов / С. А. Коненко // Визуальная культура: дизайн, реклама, полиграфия : матер. VI Международной научной конференции. – Омск : ОмГТУ, 2007. – С. 17–20.

8. Коненко С. А. Художественная микроминиатюра как средство построения микрокосма культуры : автореф. ... канд. филос. наук / С. А. Коненко. – Омск, 2009. – 26 с.
  9. Левченко О. Г. Феномен театру в контексті філософської антропології : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.04 / Левченко Олена Григорівна. – К., 2013. – 362 с.
  10. Мамардашвили М. К. Классический и неклассический идеалы рациональности / М. К. Мамардашвили. – М. : Лабиринт, 1994. – 90 с.
  11. Преподобный Григорий Синайский. Творения. – М. : Паломник, 1999. – 158 с.
  12. Св. Григорий Палама. Триады в защиту священнобезмолвствующих. – М. : Паломник, 1995. – 461 с.
  13. Степин В. С. Саморазвивающиеся системы и постнеклассическая рациональность / В. С. Степин // Вопросы философии. – 2003. – №8. – С. 5–18.
  14. Сядристий М. : Офіційний веб-сайт Миколи Сядристого [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://microart.kiev.ua>
  15. Сядристий М. У Торонто мою виставку відвідали за два тижні 30 тисяч канадійців : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrslovo.net/interesting-facts/doliludski/20491.html>
  16. Телиженко Л. В. Мистический опыт как антропологический модус: синергетический поход: монография / Л. В. Телиженко. – Сумы : ИПП “Мрия-1” ООО, 2007. – 176 с.
  17. Теліженко Л. В. Постнекласична модель цілісної людини : автореф. ... д-ра філос. наук / Л. В. Теліженко. – Сімферополь, 2012. – 36 с.
  18. Теліженко Л. В. Постнекласичний зміст гуманітарної інноватики : тоталогічний аспект / Л. В. Теліженко // Totallogy-XXI. Постнекласичні дослідження. – 2013. – № 30. – С. 96–110.
- Отримано 30.09.2017

Summary

Telizhenko Liudmyla, Yanenko Yevhenii. The postnonclassical analysis of anthropological content of micro miniature practice.

The article firstly deals with the anthropological features analysis of micro miniature practice using postnonclassical methodology. From the standpoint of totallogical approach in practice, there are two interrelated stages, practice of I-being and practice of All-being, which correspond to the different types of the artist's integrity, attributive and bifurcational. It is proved that the micro miniature creation occurs only at the second stage of the practice after the internal self-change of the artist, caused by the harmonization of all anthropological processes. Considering the two-stage structure of practice and rapid identification of the artist's potential opportunities, the comparative analysis of the micro miniature practice and religious practice as spiritual is conducted.

Keywords: *practice, human being, integrity, micro miniature, postnonclassical science.*